

“כי לא נזעזע ביעקב, ולא קסם בישראל...” (במדבר כ"ג כ"ג)

“For there is no enchantment in Yaakov, and no sorcery in Yisrael...”

The beginning of this week's Parsha relates the story of Balak and Bilaam's attempt to curse Klal Yisrael and thereby bring about our downfall i"n. Chazal tell us that Bilaam was no ordinary person. In fact the Sifri states, that although the Torah says that no Navi ever existed like Moshe Rabbeinu, that is only in regard to Klal Yisrael. Amongst the non-Jews there was a Navi like Moshe Rabbeinu, namely the wicked Bilaam¹. Many Meforshim grapple to explain this baffling statement of Chazal. One of the clearest explanations is that just as there are many levels that can be attained in Kedusha and closeness to Hashem, there is also an equal amount of levels in Tumah that can be reached. Bilaam "excelled" in attaining the farthest levels of Tumah, diametrically equaling the levels Moshe Rabeinu attained in Kedusha².

The Kav Hayashar explains that Bilaam was a master at performing Kishuf – sorcery, having learnt from the Malachim – Aza and Azael who were banished from Shomayim in Parshas Breishis (see Rashi)³. When Bilaam realized that his sorcery would not be able to affect Klal Yisrael, he resorted to a different tactic. He suggested to Balak that he allow the women of Midyan to cause Klal Yisrael to sin. In this way they would lose their divine protection and could be affected by his powers. This alternate plan was somewhat successful, and caused 24,000 people to be killed in an epidemic. In response, Klal Yisrael attacked Midyan, wiping out the entire adult male population and taking the rest as captives. Bilaam, fearing for his own life, used his powers of sorcery to fly up in the air, out of reach of the Jewish soldiers. Upon seeing this, Pinchas evoked the Name of Hashem and thereby was able to fly up to Bilaam and slay him⁴.

The Torah forbids us from practicing sorcery or magic, since these powers are drawn from impure sources and from Avodah Zarah⁵. The Gemara explains that some forms of sorcery are forbidden by the Torah, some only Midrabanan, and others are permitted completely⁶. The sorcery that is forbidden Midoraysah is the form that uses these forces to create an object or perform a supernatural feat. Midrabanan, even if in reality nothing was done and the feat was only thought to have been performed by the observers, it is forbidden. This form of Kishuf is referred to as "Oichez Aynayim" - literally "grabbing the eyes". The Poskim dispute if this level of magic is performed using actual Kishuf to create only the illusion of a supernatural act, when in fact nothing has happened, or if it refers to a "hand quicker than the eye" trick in which the audience is led to believe that the magician has indeed done something transcendental, when in fact he has not⁷.

Due to this, many Poskim are fiercely opposed to the performance of modern day "magic tricks", in which the "magician" performs various "supernatural acts" by using sleight of hand, as this is included in the Issur of Me"onein⁸. However, R' Moshe Feinstein זצ"ל and others say, that if the audience is made aware that in reality no real magic is taking place (as most people nowadays do realize), then such performances are permissible. The only act that is forbidden, is one that the audience believes they are witnessing true witchcraft, even if in reality nothing was done⁹. It is important to point out that in truth all acts of Kishuf are to some degree a mere illusion. For this reason, an object created by Kishuf cannot exist for more than 24 hours, and disappears when it contacts water. Only Hashem can truly create something from nothing - יש מאין¹⁰.

There are several instances when the use of Kishuf (even the forbidden kind) is permitted. One of the qualifications of the members of the Sanhedrin was that they had to be experts in performing sorcery¹¹. The Rishonim give several reasons for this qualification. One explanation is that only by being experts in the field can the Sanhedrin accurately determine if a person

¹ ספרי דברים פ' שני"ז וילקוט רמז תתקסו, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה, בלעם בן בעור. אלא הפרש וכו' ע"ש.
² מגיד מישרים פ' בלק, ע"ש. ובמהר"ל נצחי" פנ"ח כתב דפי' שבאומות מקבלים נבואה בטומאה ובאופן זה לא קם כבלעם, אבל בבואה דקדושה לא קם כמשה.
³ קו הישר פכ"ח, שבכל יום היה הולך להרי החושך, דשם עז"א ועז"ל מקושרים בשלשלאות של ברזל, ועז"א נקרא "נופל", ועז"ל נקרא "גלוי עינים", וההרים נקראים "הררי קדם", והיינו דכתיב, "מהררי קדם וכו' נאם שמע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים וכו'". וע"ש שבלק נקרא "בן צפור" על שם שעשה כשפים עם הציפור הנקרא "ידוע" (שמשתמשים בה למעשה "אוב וידעוני", ע' רמב"ם ע"ז ה"ב, ודלא כרש"י בסנהדרין ס"ח שהוא חיה).
⁴ תרגום יב"ע (במדבר ל"א ח'), ובתנחומא איתא ג"כ עם קצת שינויים, ושם איתא שהראה לו הציץ ונפל לארץ. ויל"ע קצת במעשה זו, איך עשה כשפים למעלה מהארץ, הא אמרין בירושלמי סנהדרין פ"ו שמש"ה תלה שמעון בן שטח את המכשפים, כדי שלא יאה רגליהן בארץ ולא יוכלו לעשות כישוף, וע' רש"י סנהדרין מ"ד. וכן גבי מכת כינים הבעלי תוס' פי' שמש"ה לא יוכלו החרטומים לעשות בלהטיהם, משום שהכינים הפסיק בינם לקרקע. ע' ס' מרגליות הים שנתעורר בהז ג"כ.
⁵ ע' בקו הישר הנ"ל. וע' מורה נבוכים ח"ג פל"ז שהארץ לבאר (לשיטתו) שהכל דמיון הבל ורעות רוח, אבל מטעה אנשים ע"ז שיש כח לע"ז, ע"ש.
⁶ סנהדרין ס"ז ע"ב, אמר אביי: הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחלה וכו'.
⁷ הרמב"ם סותר עצמו, דבפי"א מהל' ע"ז בה"ט כותב שאוחז העינים חייב מלקות, ובה"ט כותב שחייב מכת מרדות, וע' כס"מ, ב"י, ב"ח, ט"ז, ומהרי"ק שורש ע"ו ושו"ת הרמ"א ס' ס"ז, שטרחו ליישובו כל א' בדרך אחרת. וברמב"ם סה"מ מצוה ל"ב ובחינוך כתבו שהכל ע"י קלות התנועה, וברדב"ז ורש"ל כתבו שרק בכישוף אסור.
⁸ חכ"א כלל פ"ט ס"ו צווח ככרוכיא על שעושין כן הבדחנים לשמח חו"כ, וכן משמע מהחינוך שם ובמצוה תקי"א דאסור מה"ת וברדב"ז ח"ג תקפ"ה דאסור מדבריהם, וכן אסור הקש"ע והמהר"ם שיק בסה"מ שלו ס' רנ"א, וכ"פ בשבט הלוי ח"ה ס' קכ"ט דהוה איסור גמור.
⁹ באג"מ יו"ד ח"ד ס' קכ"ז נוטה להתיר מטעם זה, אבל רק כתב דרך לימוד ולא פסק, ומקורו מדברי המהרש"ל שהובא בשו"ת הרמ"א הנ"ל. וכן הובא בשו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד ס' י"ד להתיר ככה"ג וכ"כ בדברי יציב יו"ד ס' נ"ז, וכ"פ הגר"ם שטרנבוך שליט"א בתשו"ה ח"א ס' תנ"ה, אבל סיים דמ"מ יש להחמיר.
¹⁰ ע' סנהדרין ס"ז שכל הכשפים נימוחין במים, ובבן יהוידע דף ס"ה כתב שכל דברים אלו אינם קיימים יותר מכ"ד שעות.
¹¹ סנהדרין י"ז ע"א, אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון.

has indeed performed a form of Kishuf that is punishable with death¹². Others explain that without the use of sorcery, it would be extremely difficult to execute a sorcerer, since he would use his powers to protect himself. Hence the Sanhedrin were permitted to use counter-measures of sorcery to subdue and execute sorcerers¹³. The Gemara mentions Amoraim who used Kishuf to release themselves from damaging spells¹⁴. However, the Poskim state that, with the exception of a life-threatening situation, one should preferably not resort to consulting sorcerers (even non-Jewish) to heal ailments. Only for ailments induced by Kishuf itself can sorcery be used as an antidote¹⁵.

The third type of supernatural act, that is permitted completely, are those that are done by using forces of Kedusha, such as the Name of Hashem or with the use of Sefer Yetzirah. Rashi explains, that the difference between Kishuf and these supernatural acts lies in the source of the powers. Kishuf is derived from evil sources, whereas a supernatural feat performed using the Shem Hameforash is performed by Hashem himself. The person himself has done no more than cause Hashem to perform this action. This is similar to the concept of "צדיק גוזר והקב"ה מקיים" – "A Tzaddik decrees and Hashem fulfills"¹⁶.

The Sefer Yetzirah, according to most sources, was authored by Avraham Avinu¹⁷. A person who learns it properly with a high level of Kedusha, can use its content to perform supernatural feats. Chazal tell us that Betzalel (the builder of the Mishkan) was well versed in these secrets¹⁸. The Sefer Yetzirah can be used to create living animals, and even people (i.e. a Golem). Some use this concept to explain the troubling chapter of Yosef and his brothers. The Torah tells us that Yosef reported to Yaakov that his brothers were transgressing the prohibition of eating from a live animal. The Shlah explains that in fact what transpired was that the Shevatim had created a calf using the Sefer Yetzirah. Such an animal does not need Shechitah, and they were therefore eating from it without Shechting it. Yosef did not realize the origins of this animal and suspected them of wrongdoing¹⁹. According to the Raavad, Avraham Avinu himself used this ability to create people, and this is the intent of the Passuk: הנפש אשר עשו בחרן – "The people he created in Charan". Chazal tell us otherwise, that the intent of the Passuk is regarding the people Avraham taught to serve Hashem, since this is tantamount to having created them²⁰.

The Mishna in Avos (א' י"ג) states "One who utilizes the "crown" [for his own benefit] will pass away". The Avos DR' Nosson explains that this refers to someone who utilizes the Name of Hashem for mundane or personal use. Even for the right purposes, only someone at a very high level of purity can use it²¹. The Gemara in Sanhedrin (ה"ו) relates that R' Chanina and R' Oshyah would use the Sefer Yetzirah to create a calf, every Erev Shabbos. Although this would seem to be for personal use, some Meforshim explain that it was justified since the calf would be used in honor of Shabbos. The Amora Shmuel was conceived by use of the Shem Hashem. His father was overseas when he was informed that on that night he would have a child that would enlighten the world in Torah. Shmuel's father immediately used a Shem to fly home, and that night Shmuel was conceived²². When the Ger Tzedek of Vilna was being taken to be burnt at the stake, the Gra offered to save him using the Sefer Yetzirah. He replied, "From the moment I became a Ger, I have been willing to give my life for Kiddush Hashem. I do not wish that supernatural forces be used to prevent this"²³. Other Tzaddikim did in fact use these methods to save themselves from being executed, for example, the Rebbe of the Ramban²⁴. The Chassam Sofer (1762 – 1839) witnessed on several occasions his Rebbe, R' Nosson Adler, use transcendental forces as well²⁵.

Many folk tales and legends revolve around the subject of Golems, specifically of the one created by the Maharal (1525 - 1609). Although there is no reliable source that records whether or not the Maharal actually created a Golem²⁶, many other Gedolim are recorded as having done so. The Gemara tells us that Rava created a Golem using Sefer Yetzirah and sent it to R' Zeirah. When R' Zeirah attempted to converse with it, it did not respond since a Golem cannot speak. (The ability to speak originates from a person's Neshama. A Golem does not possess a Neshama and hence cannot speak²⁷. Some Rishonim

¹² תוס' מנחות ס"ה ד"ה בעלי בשם רה"ג, וכן בתשובת הגאונים שע"ת ס' י"ד וברש"י סנהדרין י"ז, "לגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן, כגון המצרים", וזה השמטת הצנזור, שברבינו יונה גורס כגון הנוצרי – דהיינו ישו הנוצרי שהסית והדיח בכישופיו.
¹³ ברש"י שם ובמנחות שם פי' שהיא כדי להמית מכשפים. וע' ס' חמדת ישראל מצוה ש"י שדן איך עשה ד'ובערת הרע" דוחה ל"ת ועשה שלא לעשות כישוף, ע"ש.
¹⁴ ע' שבת פ"א ע"ב שרבה ור"ח השתמשו בכישוף להציל עצמן ממכשפה. (ואגב, שם ברש"י כתב שביטלו ע"י שם טהרה, וע' מנחם משיב נפש שם בשם הבעש"ט שאמרו "מכשפה לא תחיה" שר"ת מל"ת, והיינו מל"ת"א שאמרו, ע"ש.) וע' הגהת יעב"ץ במנחות שם, ויש"ש חולין פ"ח ס"א.
¹⁵ יש"ש שם, רב"ז ח"א ס' תפ"ה, שו"ת מהרש"ל ס"ג, תורה"ד ח"ב ס' צ"ו, שו"ת מיוחסות לרמב"ן ס' רפ"ג דע"ג דאין איסור לשואל רק באוב וידעוני מ"מ אסור משום תמים תהיה, וע' ב"י, וש"ך, ובא"ח ח"א ס' מ"א. וכ"כ המנחת"ח מצוה תק"א אות ג' ובמהר"א שיק מצוות שם סק"ג.
¹⁶ ע' ח'י אגדות מהר"ל לסנהדרין ס"ה דאיבעו צדיקים ברו עלמא, דהיינו שע"י התדבקות לה' יוכלו לעשות יותר ממלאכים, וע' ס' ח"י עולם פ"ל, וחת"ס או"ח ס' קצ"ז. וע' רש"י בסנהדרין ס"ז, דאין כאן משום מכשפות דמעשה הקדוש ברוך הוא הן, דעל ידי שם קדושה שלו הוא, וע' שך ס' קע"ט.
¹⁷ כוזרי ח"ד פכ"ז, וכן בזוהר ח"ב דף רע"ה ע"ב וזהו חדש דף ל"ז טור ג', אמנם בס' פרדס רמונים להרמ"ק ש"א פ"א הביא ש"י"א שנתבע ע"י התנא ר"ע. וע' רש"י ע"פ "ולבני הפילגשים נתן אברהם מתנות" דשם טומאה מסר להם, וק' איך שייך שמסר להם שם טומאה, ע' מהר"ל בגו"א, ומהר"ל דיסקין, ודרך שיחה עמ' קכ"ג.
¹⁸ ברכות נ"ה ע"א, אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ.
¹⁹ של"ה, הובא בס' גן רוה על אתר ובס' פרדס יוסף שם, ובזה הסביר ג"כ טענתו של עריות, שגם בראו אשה והיו מטיילים עמה.
²⁰ פ"י הראב"ד ל"ס יצירה פ"ז מ"ד, ובפ"י הר"י אברצלוני פ"י שהשתמש בשם כדי למושך לאמונת ה'. אמנם בספרי דברים פל"ב וברש"י ע"ה"ת פי' שרק קירבן לה'.
²¹ אדר"ג פ"ד, וע' בשער רוה"ק לר"ח"ו ש"ז בשם האריז"ל שעכשיו שאנו טמאין במת אסור להשתמש בזה. (והחיד"א במדבר קדמות מע' א' אות כ"ו כתב שאליהו טיהר האריז"ל באפר פרה ע"ש.) וע' ש"ך שם סק"ח שאין להשתמש בשמות לתחילה, וע' ברמ"א רמ"א סכ"א, ושו"ת מן השמים ס"ט, וע' ס' העקרים מ"א ספ"ח. וכ"כ הרדב"ז ח"ג ס' ת"ה. וע' בתורת חיים בסנהדרין שם שר"ח ור"א לא בראו אלא מפני מצות כבוד שבת.
²² שו"ת חת"ס או"ח ס' קצ"ח בשם הבה"ג, וכן בקצרה בתוס' קידושין ע"ג ד"ה מאי. ובתשובת הגאונים שע"ת ס' י"ד הובא שנודע לו ע"י ציפור שהבין לשונם. כך שמעתי ממורי הגר"ש קיינצקי שליט"א, וכן הובא בשם החפ"ח בס' הגאון ח"ג עמ' 1098.
²⁴ שלשלת הקבלה וכן בסדר הדורות, שרבו ר' עזריאל עשה כן, ועי"ז שכנע את הרמב"ן ללמוד קבלה, מה שלא היה רוצה מתחילה.
²⁵ שו"ת חת"ס או"ח ס' קצ"ד ד"ה ועוד, "כי שמות הקודש הם פעולות אמיתיות ממה שאריות בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק צ"ל", והוא הגר"נ הכהן אדלר ז"ל.
²⁶ לא נמצא בשום מקום בכתביו וכתבי תלמידיו, ויש שפקפקו על המעשה, אבל שמעתי ממורי הגר"ו שו"י שליט"א שאין לפקפק על מסורת הזה. וע' ח"י עולם הנ"ל.
²⁷ ע' רמב"ן ע"ה"פ ויהי האדם לנפש חיה, דמתרגמינן "רוח ממלאך", דכח הדיבור בא מהנשמה ומש"ה הנברא ע"י אדם אינו יכול לדבר. וע' ספרי הנ"ל.

argue that the possibility exists to create a Golem that can also speak²⁸.) Upon realizing that this "person" was a Golem, R' Zeira recited the appropriate Names in reverse order, causing the Golem to disintegrate²⁹. In more recent times, the Chacham Tzvi (1660 – 1718) testifies that his grandfather R' Eliyahu of Chelm, created a Golem to protect the Jewish populace. The Yaavetz (the son of the Chacham Tzvi) writes that this Golem served its purpose for a while, until it began to grow in strength. At this point R' Eliyahu feared that it may cause damage instead of protecting, and he destroyed it³⁰. R' Chaim of Volozhin writes that his Rebbe, the Vilna Gaon (1720 – 1797), told him that he had begun to create a Golem prior to his Bar Mitzva. The Gaon stopped his creation after receiving a sign from heaven not to continue³¹.

We mentioned briefly in Parshas Korach the question of the Chacham Tzvi if a Golem qualifies as part of a Minyan. The basis for his quandary is that although only a Jewish person can be counted for a Minyan, a Golem may have the status of being Jewish, since the Torah considers the creation of a Tzaddik as if it is his offspring³². Several objections are mentioned by the Poskim. The Yaavetz states that just as a Golem cannot speak (see above), it also cannot hear. A deaf-mute cannot be counted as part of a Minyan³³. Other Poskim state that a Golem does not have a Neshama and is considered an animal in the form of a person³⁴. The Chazon Ish states that a Golem is certainly not considered Jewish, and also may not be considered a person at all³⁵. Some Acharonim point out, that this question can only be after the Golem is 13 years old - "Bar Mitzva"³⁶. (The Ben Ish Chai says that a Golem cannot last more than 24 hours, making this possibility moot³⁷.)

As we explained, the actions performed using the Shem Hashem, are not actually being done by the person, rather it is done by Hashem. For this reason the Chasam Sofer states that one would be permitted to perform an action normally forbidden on Shabbos, by using these Sheimos. Chazal tell us that on the final day of Moshe's life he wrote 12 Sifrei Torah for each of the Shevatim. The Chasam Sofer explains that although Moshe Rabbeinu was Niftar on Shabbos, when writing is forbidden, Moshe used a Shem to cause these Sifrei Torah to be written on their own, which is permissible³⁸. If one kills another person using the Shem Hameforash, according to some Poskim he is accountable as if he killed him physically³⁹.

There are several other Halachic questions concerning a creation by using the Sefer Yetzirah. Although such a creation was not acquired in the regular method of acquisition, the Acharonim say that it becomes his property by virtue of the fact that he is its creator. Hence, a Golem would have the legal status of a slave⁴⁰. (The same reasoning would technically apply to one's children, if not for the fact that the Torah specifically states that a child is not the property of the parent⁴¹.) An animal created with the Sefer Yetzirah does not need Shechitah, and may be eaten with dairy, as it is not considered meat⁴². (The Ben Ish Chai states that it does not provide any nutritional value either⁴³.) It is questionable if such an animal can be used as a Korban⁴⁴. If one betroths a female Golem, it is questionable if she has the status of a married woman⁴⁵.

The Torah tells us that a prophecy cannot be believed as authentic based on the miraculous wonders a prophet produces, since such feats can be produced through both pure and impure channels⁴⁶. Only through a solid Mesorah can the true words of Hashem, Toras Emes, be determined.

תושלב"ע הנלי"כ ולאע"י

גוט שבת,
מאיר הלוי הלמן
פעיה"ק תובב"א

²⁸יד רמ"ה לסנהדרין ס"ה, דגברא שברא רבא לא היה לו כח הדיבור בגלל שלא זכה, אבל אילו היה זוכה היה בה גם דיבור. וע' מהר"ל ח"א שהסביר דא"א, ע"ש. וע' אבות פ"ה מ"ו ב' דברים שנבראו ביה"ש, ומהם: פי הארץ ופי האתון (שאין להם נשמה), ושם ברע"ב ותוי"ט פ"י שניתן להם כח הדיבור ממש, ע"ש וצ"ע.

²⁹בן יהוידע שם, דע"י שאומר הצירופים לאחור, חוזר לעפרו, ע"ש
³⁰חכ"צ ס' צ"ג, שאילת יעב"ץ ח"א ס' פ"ב, שראה שנתגדל והולך והיה ירא שלא יחריב העולם, ומש"ה נטל השם שעל מצחו ומת, אבל עשה שריטה על פניו, ע"ש.

³¹הקדמת הגר"ח מוולוז'ין לפי הגר"א לספרא דצניעותא.
³²וכמו המגדל יתום כאילו ילדו, וצ"ע דהא אם מגדל יתום של עכו"ם, היתכן שלא יצטרך גירות כיון שגדלו, ופשוט שהוא רק "כאילו" אבל אינו נעשה ע"י יהודי, וצ"ע.

³³וספיקת החכ"צ הובא במשנ"ב ס' נ"ה סק"ד, וע' מש"כ בפ' קרח בשם בנו, למה הכניס שאלה כזה בספר משנ"ב.
³⁴יעב"ץ שם, ויש להביא סמך לדבריו מדברי התרגום יב"ע ע"פ "לנפש חיי" שפי", "לאנהרות עיינין ולמצחות אודינין" שגם חוש השמיעה תלוי בנשמה וכהרב"ן שם.

³⁵אבל משם משמע שגם חוש ראיית עינים תלוי בזה, וצ"ע.
³⁶מהרש"א שם בח"א, שו"ת מהר"א (יהודא יעלה) ס' כ"ו, שו"ת דברי ר' משולם ס"י שאין בה רק חיות בעלמא, וכ"כ החיד"א בס' מראית העין סנהדרין שם.
³⁷חזו"א י"ד ס' קט"ז סק"א, וע' ס' אעלה תמר בשם הגר"א ל שטיינמן שליט"א עמ' ל"ט, שאינו עכו"ם ואינו ישראל, וצ"ע למה הביאו המ"ב ספק הזה.

³⁸לקוטי חבר בן חיים (תלמיד החת"ס), ח"ה עמ' ס"ד בהגהות על החכ"צ, ע"ש. ויל"ע אם צריך להמתין עד ל"ה שנים כיון שאין לו סימנים.
³⁹בן יהוידע שם, וכ"כ בס' גן רוה פ' יושב בשם ס' ומהר אברהם.

⁴⁰שו"ת חת"ס ח"ו ליקוטי שו"ת ס' כ"ו בשם השל"ה, ולכאורה יש ראי' לזה ממש"כ רש"י בסנהדרין (הובא לעיל) שמעשה הקב"ה הן ולא מעשיו. ויל"ע בכשרות ס"ת כזה. ושמעתי מהגר"א וייס שליט"א שבודאי א"א לפקפק על כשרות ס"ת שכתבו הקב"ה בעצמו. וע' בשו"ת לב חיים ח"ב ס' קפ"ח שדן בענין מכבה בשבת ע"י שמות הקודש ומסיק שאינו עובר, וע' דבש לפי החיד"א מע' מ' אות ה'. וע' רש"י שבת ק"א ע"ב גבי לוחשין לנחשים, וע' מש"כ בשו"ת באר משה ח"ו קו"ע ס' נ"ז סק"א.

⁴¹הלכות קטנות ח"ב ס' צ"ח, דחייב מיתה דהוי כחיצו. ולכאורה לפירש"י הנ"ל אינו מעשיו כלל, וצ"ע אם ח"מ. ולענין להרוג גולם, מבואר בסנהדרין שם דמותר דהא ר"ז א"ל "תוב לעפרך". וע' בס' שערים מצוינים בהלכה סנהדרין נ"ז ע"ב ד"ה שופך, דמ"מ אסור דמוליד מדת אכזריות, ע' שו"ת נו"ב מהד"ת יו"ד ס"י.
⁴²גליוני הש"ס לר"י ענגיל סנהדרין י"ז, וע' ס' גבורות שמונים אות נ"ח.

⁴³שם, ע"פ הגמ' ערכין כ"ח דאינו יכול להחרים בניו, וכן מדאצטרך קרא לחייב האב במילת בניו, ותיפ"ל משום מילת עבדיו, ע"ש.
⁴⁴של"ה תורה שבכתב וישב דף ל', וע' מלבי"ם פ' וירא דאין איסור ב"ח בבהמה כזה, ומש"ה האכיל אברהם למלאכים ב"ח שהיה מעגל שנברא מס' יצירה. וע' חשק שלמה יו"ד ס' פ"ז, וכתרי ופולת ס' פ"א סק"ז.

⁴⁵בן יהוידע סנהדרין שם, ע"ש שגם אין לזה הנאת אכילה. וצ"ע א"כ איך אכלו ר"ח ור"א לכבוד שבת.
⁴⁶ע' גן רוה הנ"ל, וע' אבות פ"ה מ"ו שאילו של אברהם נברא ביה"ש ומ"מ היה כשר להקרבה אע"פ שאינו נולד, וע' פרד"י פ' יושב אות ד'.

⁴⁷בניהו סנהדרין שם, ע"ש.
⁴⁸דברים י"ג ב', ורמב"ם ע"ז פ"ה ה"ז, המתנבא בשם ע"ז ואין שואלין ממנו אות ומופת, ואם עשה מעצמו אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו וכל המחשב באותות שלו שמא אמת הן עובר בל"ת.